

A varsói beszéd a magyar-lengyel kultúrkapcsolatokat fejtegeti nagy történelmi tudással és néhány érdekes tervet vázol e kapcsolatoknak a jövőben való kimélyítésére. Történelmi reflexióiban kidomborítja, hogy a magyar és a lengyel nemzet közösen védtek keletről az európai kultúrát, úgyhogy e kultúra határa mindenkor a magyar-lengyel front volt. E közös sors és a kölcsönös szimpátia kedvező légkört jelent a két nemzetnek a jövőben való szorosabb szellemi együttműködésre. A kultuszminiszter elsősorban a történelmi kutatás terén törekszik szorosabb kooperációt, csereszívonyt kifejlesztetni a két nemzet között. Ezt elősegíthetné egy varsói magyar történelmi intézet, melyhez hasonló lengyel intézménynek Budapesten való létesítésére készséggel nyujtana segédkezet a miniszter. Bölcsen számol továbbá hazánk földrajzi és néprajzi helyzetével és iparkodik pótolni a magyar tudomány egyik régi hiányát, a szláv nyelv és szláv kultúra tanulmányozását. E célból szlavistáinknak a lengyel egyetemekre való kiküldését tervezi. Ezzel szemben a lengyel ifjak a mi tudományos intézeteinkben végezhetnének oly tanulmányokat, amelyek tekintetében mi európai hírnévnek örvendünk, és ahol a demonstratív módszer legyőzheti a nyelvi nehézséget. Bárcsak mielőbb megvalósulnának ez igen értékes külföldi kapcsolatokat jelentő tervek!

A kultúrkapcsolatok általában legjobb előkészítői, leghatásosabb támogatói a külpolitikai kapcsolatoknak. Éppen ezért a miniszter e kiváló külföldi beszédeivel nemcsak a szorosabb értelemben vett magyar kultúrának, hanem egyúttal hazánk külpolitikai helyzetének is igen értékes szolgálatokat tett. Az ő külföldi kapcsolatok fejlesztésére irányuló nagyszabású munkája egyúttal a magyar külügyi diplomácia legértékesebb támasza is. Ily értelemben végez kultuszminisztériumunk megbecsülhetetlen külügyi és honvédelmi szolgálatokat is.

Somogyi József.

Kornis Gyula: Magyar filozófusok. Bp. 1930. Franklin. 229 l. — **Kultúra és nemzet.** Bp. 1930. Franklin. 223 l. (Kultúra és Tudomány, 65., 66.)

E két könyvet, mely a szerző különböző tárgyú és különböző alkalomkor keletkezett tanulmányainak újabb gyűjteményét tartalmazza, nemcsak a megjelenés egyidejűsége hozza kapcsolatba egymással. Természetes, hogy a két kötet minden darabja egységes szellemből van öntve: ezt attól az írótól, aki már annyi szép és maradandó becsű művel ajándékozott meg bennünket s akinek kiérett filozófiai álláspontját mindnyájan ismerjük, nem is várhatnók másként. Az elvi felfogás azonosságán és az értékelések megegyezésén felül is egymás közelébe hozza azonban ezt a két könyvet az a körülmény, hogy egyformán a *magyar szellem* termőföldjét teszi vizsgálat tárgyává. Kornis filozofálásában már jó néhány éve észrevehető ez a fordulat a magyar szellem problémái felé, ami nála nem véletlen vagy külső hatásokra támadt érdeklődés, hanem szervesen nőtt filozofálása törzséről és látható szálakkal fűződik korábbi történetfilozófiai és pszichológiai munkásságához. Első ezirányú műve, *A magyar művelődés eszményei*, nagyszabású vállalkozás arra, hogy ezt a magyar ideológiát kifejlődésében és történelmi realizációiban fel-

kéresse és végigkísérje, tárgyalásában éppen azt a korszakot öelve fel, amelyben a magyar lélek európaivá és modernné érett. *Kultúra és politika* című tanulmánykötete ezt a magyar lelkiséget háború utáni tépettségében ragadja meg, keresve az elvi eligazodást és azokat a szervezeti alapokat, amelyek ebből a válságból kivezethetnek. Míg amott túlnyomólag a történetfilozófus, addig itt a kultúrpolitikus van munkában. Most, ebben a két új kötetben viszont elsősorban a kultúrfilozófus szól hozzánk, aki a magyar szellem mibenlétét, sajátos hivatását és jellemző megnyilvánulásait veszi elemzés alá. Szerencsésnek mondhatjuk magunkat érte. Mert míg a nyugati nemzeteknél az ilyen népkarakterológiai vizsgálatnak hatalmas irodalma van s a filozófusok — főleg a háború óta — egymással vetélkednek, hogy nemzetük szellemi típusát minél hívebben megértessék (a németeknél Troeltsch, Scheler, Müller-Freienfels, L. Ziegler stb., a franciáknál Fouillée, Boutroux, Barrès, az olaszoknál újabban Prezzolini és Malaparte, hogy csak a jelentősebb neveket említsük), addig nálunk a kutatásnak ez a területe úgyszólván egészen paragon maradt s újabban is inkább historikusaink nyúlnak a kérdéshez, filozófusaink ellenben mostanig idegenkedtek tőle. Kornis valóban úttörő e téren. Szempontjainak felállításában hasonló eljárást követ, mint aminőt Scheler is alkalmazott a német szellem jellemzésében, t. i. a közösség misszió-tudatából igyekszik megérteni a közösség sorsát és azokat a szellemi produktumokat, amelyeket történeti útjában létrehozott. A *Kultúra és nemzet* kötetnek mindjárt első tanulmánya ebbe a problémába vezet bele. A magyar kultúra fejlődésének ragyogóan megírt áttekintését kapjuk itt, — madártávlatból, ahogy maga a szerző mondja, aki azonban ebben a rövid, negyven lapra szorított összefoglalásban is a tudás teljéből merít és konstruktív szempontjait anélkül, hogy a valóságon erőszakot követne el, szinte észrevétlenül tudja alkalmazni. Három ilyen szempont vezet a kifejtésben: 1. milyen a magyar lélek sajátos szerkezete (magávalhozottsága)? 2. hogyan asszimilálta a nyugati latin-germán kultúrát? és 3. minő értékeszmények voltak hajtóerői kultúrája kifejlődésében? Az említett tanulmány a magyar történet egészen mutatja be ezeket a szempontokat, a kötet többi fejezete egy-egy részletkérdésben próbálja ki alkalmazhatóságukat, aminek következtében az egész munka tartalma tulajdonképen e három probléma körül csoportosul. Így a *Nemzeti megújulás* elsősorban az asszimiláció formáit veszi vizsgálat alá: hogyan válhat a keleti, quietisztikus természetű, magát hirtelen felbuzdulásokban kiélő és sok tekintetben még előítéletekben elfogódott magyar aktív, előretörő, a szívós, kitartó munkára beállított és a nyugati életformákat a saját nemzeti tulajdonságaival kiegyensúlyozó embertípussá? Közlebről ezek a fejtegetések Klebelsberg Kunó gróf neonacionalisztikus programjának eszméibe kapcsolódnak, amelyeknek sugalmazó erejét filozófiai szempontok és megfontolások alapján igyekszik fokozni. A nemzeti lélek sajátos természetének és a cselekvését meghatározó eszményeknek vizsgálata azonban szükségképen itt is visszatér. Megváltozott történeti helyzetünknek megfelelően kell orientálódnunk befelé és kifelé egyaránt, de hogy erőnket szét ne fecsérrel-

jük, rá kell eszmélnünk önmagunkra, tipikus hibáinkra és hiányainkra, mert csak így tudjuk kitűzni új eszményeinket és leszünk képesek azokba konkrét tartalmat önteni. Ennek az új cél- és eszménykitűzésnek tápláló ereje pedig abból a belátásból fakad, hogy új kultúra és nemzeti megújulás csak a gazdaságpolitika és a kultúrpolitika szerves, egymást idéző, egymás kezére járó kapcsolata alapján lehetséges. Erről igyekeznek meggyőzni bennünket Széchenyi történeti példáján a *Romantika és reformvagy* című tanulmány is. Magának Kornisnak reformvágya is Széchenyi géniuszán érett. Valóságérzés, aktivizmus, életközelség jellemzik ezt a reformvágyat, amely épp azért marad mentes az újtók enthúziazmusával nagyon is gyakran velejáró két szélsőségtől: az elvont, formalisztikus racionalizmustól és a történetellenes magatartástól. Kornis, épp ellenkezőleg, mindenütt érzi a történet érvetését, úgyszólván rajta tartja az ujját, de a történeti formákat nem önmagukért becsüli, hanem csak annyiban, amennyiben az életet szolgálják vagy helyesebben: azokat az eszményeket, amelyek az élet továbbvitelére, feljebb fokozására vezetnek. A formák kultusza ellen, az álmodozó vagy retorikai történetiség ellen foglal állást s ha az élet lüktetése és az új eszmények, amelyek ebben a lüktetésben ébrednek, azzal fenyegetnek, hogy szétfeszítsék a régi formákat: van éber szeme, hogy megérezze ezt a feszültséget, és bátorsága, hogy kivetkőzzék belőle. Szépen és jellemzően mutatja ezt a kötet többi tanulmánya, amely tárgyánál fogva a gyakorlati pedagógust is egészen közelről érdekelheti (*Kultúra és túlterhelés, A cselekvés szelleme, Munka és pihenés, Magyar ember Amerikában*). Kornis mindig megtalálja a módját, hogy az iskolai élet egészen gyakorlati vonatkozású kérdéseit is elvi összefüggés és széles történeti áttekintés alapján bogozza ki és midőn a túlterhelést korlátozni kívánja, a szünidő meghosszabbítása ellen foglal állást vagy az iskolai öntevékenység fokozottabb érvényesüléséért száll síkra, ismét nem a tanuló subjektív, egyéni szempontjából teszi ezt, hanem mert egyetemes nemzeti érdekek lebegnek szeme előtt. Ez a meggyőződés árad ki a kötet utolsó két fejezetéből is, amely az angol alsófokú oktatás fejlődését és a középfokú oktatás legjellegzetesebb intézményeit, a public school-okat mutatja be. Nem beszámolóik ezek a tanulmányok, hanem problémavetések. Mint ahogy a kötet minden során, úgy ezekben is érzik, hogy a sajátos magyar helyzet, a multból és jelenből kovácsolt lánc új veretének lehetőségei izgatták írójuk képzeletét. Az új, aktív szellemű magyar élet eszményeinek rajza közben szava néhol lelkiismeret, néhol ostor, néhol ébresztő harsona: azonban sehol sem veszíti el higgadt objektivitását, nyílt, világos tekintetét és a magyar jövőbe vetett bizalmát.

Más oldalról közelíti meg ezt a magyar szellemet Kornis másik műve, a *Magyar filozófusok*. A filozófia mindenütt a nemzeti lélek legsajátosabb kifejezése és egyben formálója. Maga Kornis utal arra a tipikus megegyezésre, amely a német, francia vagy angol karakter és e nemzetek filozófiája közt nyilvánul. A filozofálás mindenesetre azonos magatartást jelent mindenütt: csodálkozást, miként már Platon mondta, de ahogy a német vagy az angol vagy a francia „csodálkozik“, az határozottan másként, egymástól

mélyen eltérő formákban történik. Lehet-e nálunk a filozófiának és a nemzeti léleknek erről a megegyezéséről beszélni? Vagy talán mondjuk inkább így: valóban öneszmélete nálunk is a filozófia kultúránk koronkinti állapotának? Az utóbbi kérdésre Kornis művének elolvasása után részben igennel válaszolhatunk. Részben, mert a könyv első fejezetéből (*A magyar filozófia fejlődése és az Akadémia*), amely filozófiánk elmúlt századának fejlődésrajza, kiderül, hogy a nyugati eszmeáramlatok mind nemcsak útbajítottak bennünket, de meg is telepedtek nálunk és hazai földbe gyökeret eresztettek. Mivel egész kultúránk a latin-germán művelődési körbe tartozik, természetszerű volt, hogy azok az eszmék, amelyek Európát alakították, nálunk is munkába léptek és korszerűen formáltak tudományt és életet egyaránt. Ami a kort általában mozgatta, az a kétségkívül bennünk is mozgott, amennyiben tehát kultúránk európai kultúra, annyiban filozófiánk is ennek fogalmi kifejezését jelenti. Sorsunk mostohaságán múlt, hogy eközben nem jutott szóhoz a magyar filozófiai génusz. Hogyan is juthatott volna, amikor még egy százada majdnem teljesen hiájával voltunk a filozofálás első feltételének, a megfelelő műnyelvnek s olyan szavakra hiányzott a kifejezésünk, minő a „conceptus“ vagy az „idea“. Kornis vonzóan és szellemeesen megírt tanulmányából megismerjük, mily hosszú és nehéz volt az út, amelyet az elmúlt században meg kellett tennünk, de maga ez a tanulmány egyúttal ékes tanubizonyosság rá, hogy filozófiai nyelvünk avatott kézben ma már mire képes. S a nyelvi kifejezés fejlődésével magasra szökkent filozófiánk tartalmi színvonala is. Csak éppen a magyar lélek ősi életérzésének, a sajátosan magyar lélekformának megnyilvánulását nem szabad keresnünk mögötte. A filozofálás nálunk mindig egyéni teljesítmény, „magyar“ filozófia nincs, csak magyar filozófusok vannak. Hogy lesz-e valaha: egészen meddő kérdés. Kornis nem is veti fel, efféle az ő historikus szemléletétől egészen távol áll. Ehelyett inkább azok felé fordul, akik a filozófiai életünk legutóbbi negyedszázadában bekövetkezett fellendülésnek protagonistái vagy győztes telepesei voltak s akiknek gondolkodásában kultúránk európai közössége a maga tudatára ébredt. Egyes tanulmányai azokat a jelszavakat keresik, amelyek vezető filozófusaink gondolatvárának kapuit megnyitják előttünk.

A sort Pauler Ákos nyitja meg. A róla szóló tanulmány volt annakidején az első, amely e rendszer egészen magában álló jelentőségére és szépségére felhívta a figyelmet. Nem szürke ismertetés formájában. A tanulmány szellemi alkatvizsgálat, fejlődésrajz, amelyben kor, ember és mű összefüggésben jelenik meg, a gondolatartalmak finom és elmélyedő interpretációja és az igazság közös szolgálatának vágyából fakadt kritika. Valóban mintája a hermeneutikának. Kornis a megértetés művésze. Hogy minő eszközökkel teszi ezt, azt rövid szóval nehéz elmondani: evégből mindenkinek el kell olvasnia magát a tanulmányt. De nemcsak ezt, hanem a kötet többi jellemrajzát is, a Medveczkyról, Alexanderről, Bánócziról, Póschról és Fináczyról szólót, amely mind egyformán szemlélteti a szerző páratlan megértető képességét és jellemző erejét. Egyes tanulmányaiban nemcsak író és művet mutat be, de

szerecsés kézzel mindig egy egész irányt vagy mozgalmat is: a neokantianizmust, a pozitívizmust, a historizmust, az értékelméleti irányt és a logizmust, úgy, amint ezek az irón és alkotásán át szellemi életünket alakították. A magyar pedagógia atyamesteréről, Fináczy Ernőről írt tanulmánya biztos és találó észrevételeivel a leghívebb portré, amely eddig róla készült s egyben a legjobb bevezetés műveibe. Ez a jellemrajz különben leginkább elárulja, hogy mit becsül Kornis a legtöbbre: a tudományos munka tárgyilagosságát és az erkölcsi felfogás komolyságából fakadt aktivitást, ezt az igazi „teremtő lendületet“. Ezt keresi fel legszívesebben filozófusainkban, mint kultúránk exponenseiben is és ezt sürgeti legnyomatékosabban, mert úgy érzi, hogy a tárgyszeretet és a cselekvés szeretete még mindig nem hatotta át eléggé a nemzeti köztudatot, a *Kultúra és nemzet* kötetében. Többször említi, hogy nincs nekünk, mint az olaszoknak egy Canto del lavoro-nk. Ő maga mindenestre zengi nekünk ezt a munkahimnuszt a saját munkásságával, eszmével és törekvéseivel. S mi mind szívesen hallgatjuk ezt a dalt. A dalnak azonban nemcsak az a hivatása, hogy tessenék, de hogy buzdítson. Vajha minél többeket elérne ez a buzdítás! Mert valóban „a munka az igazi élő hazafiság“ (*Kultúra és nemzet*, 93. l.).

Prohászka Lajos.

Dr. Pintér Jenő: A budapesti tankerület 11. számú értesítője. 1929—1930.
Budapest, 1930. Stephaneum ny. (N. 8-r., 56 l.)

Az elmúlt iskolai esztendő a budapesti tankerületet értékes eredménnyel gazdagította. A magyar cisztercita-rend áldozatkészségéből a magyar állam hozzájárulásával felépült a rend Szent Imre gimnáziuma, melynek ünnepélyes megnyitásával nagy történeti gondolat valósult meg. Ugyancsak hatalmas pedagógiai eseményt és fejlődést jelent a református Baár—Madas leánylíceum új épülete, mely hasonlóképen ragyogó palota és a Szent Imre gimnáziummal együtt a budai hegyvidéknek legújabb díszje. Hosszú, mintegy tízéves hányattatás után a pesterzsébeti állami Kossuth Lajos reálgimnázium is kényelmes új otthonába költözött, bár építkezését még teljesen nem fejezték be. A múlt iskolai évben nyílt meg Domokos Lászlóné leányliceuma is, az Isteni Szeretet leánygimnáziumának és a Notre Dame de Sion leányliceumának szervezési munkálata pedig annyira jutott, hogy a folyó iskolai év elején ezek is megnyithatták első osztályaikat.

A tankerületben mindezek mellett is évről-évre nagyobb gondot okoz a tanulóifjúság elhelyezése, mert a meglévő iskolaépületek legnagyobb része jóval kisebb méretű, hogysem zavartalanul befogadhatná az első osztályra nagy tömegekben jelentkező tanulókat. A mai középiskola ugyanis nemcsak a tehetséges tanulókat készíti elő a főiskolai tanulmányokra, hanem a gyengébb képességűeket is mind magába fogadja és ezáltal a jobb növendékanyag szellemi kiművelését igen hátráltatja. A tankerületi főigazgatóság mindent megtesz ennek a hátrányos körülménynek ellensúlyozása érdekében, de itt kellő javulás csak akkor mutatkozhatik, ha az érdekelt szülőket az állandóan